

Research Paper

The Worldview and the Problematic Hero in the Novel "Al-Talj Yaati Man Al-Dinza" from the Perspective of Lucien Goldman's Structuralism and the explanation of its geopolitical dimensions

Ali Sharafi¹, Sadegh Ebrahimi Kavari^{*2}, Rahime Cholanian²

1. PhD student Department of Arabic Language and Literature, Abadan Branch, Islamic Azad University, Abadan, Iran.
2. Assistant Professor Department of Arabic Language and Literature, Abadan Branch, Islamic Azad University, Abadan, Iran.

ARTICLE INFO

PP: 381-394

Use your device to scan and
read the article online

Keywords: Hanna Minah, Al-Thalj Yaati Men Al-nafezah, Developmental structuralism, Lucien Goldman's Problematic hero.

Abstract

This concept, the problematic hero, was first proposed in the 20th century by the Hungarian critic Georg Lukács and confirmed in a practical way by the Romanian critic Lucien Goldman. According to these two theorists, the contrast between literary and social structure has made literature a means of responding to social issues. The author of realist novels chooses his hero from his favorite environment and makes him a representative of the fellows of the society where he lives. The "problematic hero" in pursuit of qualitative and authentic human values in a ruined world and is marginalized by criticism of the society. The purpose of this article, which is based on the descriptive-analytical method, is to express the worldview of the "problematic hero" in the novel "Al-Thalj Yaati Man Al-Dinza" by Hana Mina and the effective factors in the creation of this type of hero; Since dealing with the story from a sociological perspective and with the approach of explaining issues such as the "problem hero" is considered one of the types of interdisciplinary criticism, it becomes necessary to research the works of Hana Mina, which has not been studied from this point of view. Make The achievement of this article indicates that Fayyaz, with such characteristics as trying to correct social corruptions, reviving the true values, is clearly manifested as a "problematic hero". The "problematic hero"'s attempt to revive the society's ruined values, such as standing against the enemies' conspiracies, remains fruitless, and he is doomed to failure.

Citation: Sharafi, A., Ebrahimi Kavari, S., & Cholanian, R. (2023). **The Worldview and the Problematic Hero in the Novel "Al-Talj Yaati Man Al-Dinza" from the Perspective of Lucien Goldman's Structuralism and the explanation of its geopolitical dimensions.** *Geography(Regional Planning)*, 13(51), 381-394.

DOI: 10.22034/JGEOQ. 2023.233404.2907

DOR: 20.1001.1.22286462.1402.13.51.23.5

* **Corresponding author:** Sadegh Ebrahimi Kavari, **Email:** Ebrahimi.kavari2006@gmail.com

Extended Abstract

Introduction

The sociological approach, as a novel critique perspective, challenges prevailing views that center around individual awareness or the author's unconscious mind. This perspective delves into the interaction between the author's social environment and literary works, revealing signs of the work's social origin. A concept introduced by Georg Lukács and further developed by Lucien Goldmann is the "problematic hero" in capitalist societies. In realist novels depicting capitalist societies, certain individuals, adhering to real-life standards, are deemed problematic. The heroes in these novels are chosen from the general population, representing their peers in a corrupted world. They critique society and, subsequently, find themselves marginalized after seeking genuine human values. Hanna Mina, born in 1924 in the region of Iskenderun, commenced his political and literary activities as a journalist and later transitioned into fiction writing. Throughout his life, he confronted imprisonment, exile, and years of displacement (Al-Nabulsi, 1992:420). Mina's works prominently address internal turbulence, the proliferation of capitalist thinking, injustices within autocratic governments, and more. Notably, his novel "Snow Comes from the Window" aligns with Lucien Goldmann's theory of the "problematic hero." This novel recounts the journey of a principled and committed character named Fayyad, who, after enduring hardships like imprisonment, pursuit, escape, exile in Lebanon, and engaging in various anonymous professions for livelihood, is marginalized on the fringes of society. This study aims to examine the position of the "problematic hero" in the novel and address questions about Hanna Mina's pursuits and the aspirations of the new generation to break free from Salafi ideology in "Snow Comes from the Window."

Methodology

The research methodology employed in this study is both descriptive and analytical. Initially, the geopolitical dimensions of the worldview presented in the novel were meticulously scrutinized and analyzed. This

examination delves into the protagonist's interactions with various elements of global geopolitics, scrutinizing the role of political and economic engagements with other nations, as well as the repercussions of global issues on the narrative trajectory. Subsequently, drawing upon Lucian Goldman's structuralist theories, the problematic facets of the hero were assessed, exploring the influences of the social and political framework on the novel's main character. This analytical-descriptive approach has facilitated a more profound comprehension of the narrative's intersections with geopolitical dynamics, elucidating the hero's role in confronting global challenges and scrutinizing the structural impact on character formation as a reflective lens on politics and worldview.

Results and Discussion

Goldmann, influenced by Lukács's "Theory of the Novel," emphasizes a profound connection between classical novel structures and free-market dynamics. Lukács's "problematic hero" embarks on a quest for authentic values in a corrupt world. Goldmann perceives this hero as a focal point where opposing social forces converge, creating a narrative space. The hero transforms into an adversary, critic, and protester, ultimately marginalized on the fringes of society in the capitalist era. "Snow Comes from the Window" critiques socio-political conditions in 1950s Syria and Lebanon under post-French dictators, aligning with the critical and socialist novels of realism. The protagonist, Fayyad, symbolizes societal discontent, facing masculine challenges but succumbing due to corrupt intermediaries. Fayyad rejects societal norms, protesting societal disparities. The essay analyzes his characteristics with evidence. The novel's hero, Fayyad, defies epic heroes by lacking mythical strength and grappling with societal struggles. Goldmann's theory suggests examining the work in its historical context to comprehend Fayyad's challenges. Hanna Mina depicts Fayyad's marginalized heroism post-migration, underscoring his resilience against adversity. Fayyad's exposure to external ideas diminishes, symbolizing the impossibility of realizing his ideals. His journey mirrors the

transformation of a "problematic hero" seeking authenticity, aligning with Lukács' and Goldmann's perspectives. Fayyad's departure from Khalil's home signifies the failure of idealistic pursuits, compelling him to seek work elsewhere. His struggles in exile evoke poignant scenes of despair and loss.

Conclusion

Hanna Mina has consistently addressed societal concerns, portraying the societal contradictions through characters like Fayyad in "Al-Thalj Yaati Man Al-Jadana." Mina skillfully depicts Fayyad's interactions with

various societal elements, serving as a collective voice for different social strata in Lebanon. The novel sheds light on a society entrenched in destruction, resistant to fundamental reforms. Fayyad, the "problematic hero," exposes complex societal issues and condemns the perpetrators, particularly focusing on economic and moral corruption. Despite his earnest efforts to rectify social ills and revive authentic values, Fayyad, as a "problem hero," faces obstacles from destructive intermediaries, leading to his marginalization and eventual acceptance of defeat.

References

1. Abazari, Y. (2010). Comprehensive Sociology of Knowledge. Tehran: Tarhe No. [In Persian]
2. Al-Bardi, M. (1993). Hanna Mina: Narration of Struggle and Joy (1st ed.). Lebanon: Dar al-Adab. [In Persian]
3. Eizanloo, O. , & Abdollahi, H. (2013). Realism in the Stories of (The School Principal) by Al-Ahmad and (The Alley of the Passage) by Naguib Mahfouz. Journal of Arabic Language and Literature, 7, 23-43.[In Persian]
4. Fattal, H. , & Sakkari, R. (1988). History of Modern and Contemporary Arab Society (1st ed.). Gros Press. [In Persian]
5. Ghaldman, L. (1987). Introduction to the Issues of the Sociology of the Novel (Trans. M. Mo'tasem, Reviewed by M. al-Bakri). Studies in the Eyes of Articles, 6-7, 65-81.[In Persian]
6. Goldman, L. (Trans. M. J. Pouyandeh). (1992). Sociology of Literature, Defense of the Novel's Sociology. Tehran: Housh-o-Ebtekhar. [In Persian]
7. Goldman, L. (Trans. M. J. Pouyandeh). (1998). An Introduction to the Sociology of Literature. Tehran: Naghsh-e-Jahan. [In Persian]
8. Goldman, L. (Trans. M. J. Pouyandeh). (2002). The Creative Bond of Literature with Social Life. Tehran: Cheshmeh. [In Persian]
9. Lucas, G. B. (Trans. A. M. Bigi). (2000). Writer, Criticism, and Culture. Tehran: Digar. [In Persian]
10. Lukacs, G. (Trans. H. Mortezaei). (2001). The Theory of the Novel. Tehran: Qesseh. [In Persian]
11. Mahmoudi, A. (2021). Post-Modernist Ideologicalism from the Perspective of Sociological Critique (Case Study: The Poem 'Fox Scandal' by Ibrahim Nasrallah). Journal of Arabic Language and Literature, 13(2), 45-62.[In Persian]
12. Mina, H. (1977). Snow Comes from the Window (2nd ed.). Beirut: Dar al-Adab. [In Persian]
13. Nablusi, S. (1992). Aspects of Freedom in Arabic Novels (1st ed.). Arab Studies and Publications Institution. [In Persian]
14. Nazemian, R. , & Latifi, S. (2013). Exploring Politics in Syrian Novels with a Focus on the Novel 'Snow Comes from the Window' by Hanna Mina. Lisan al-Mobin Quarterly, 5(13), 96-110.[In Persian]
15. Parastesh, S. (2004). George Lukacs' Novel Theory. Book of the Month of Social Sciences, 78, 1-4.[In Persian]
16. Parham, C. (1981). Realism and Anti-Realism in Literature. Agah Publications. [In Persian]
17. Riyadh Wattar, M. (1999). The Personality of the Intellectual in Syrian Arabic Novels. Damascus: Union of Arab Writers. [In Persian]
18. Zafa, M. (Trans. N. Parvini). (Year). Sociology of Fiction Literature. Tehran: Nashr Sokhan. [In Persian]

فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه‌ای)

دوره ۱۳، شماره ۵۱، تابستان ۱۴۰۲

شاپا چاپی: ۶۴۶۲-۲۲۲۸ شاپا الکترونیکی: ۲۱۱۲-۲۷۸۳

Journal Homepage: <https://www.jgeoqeshm.ir/>

مقاله پژوهشی

جهان‌نگری و قهرمان مسأله دار در رمان «الثلیج یأتی من النافذة» از منظر ساختارگرایی لوسین گلدمن و تبیین ابعاد ژئوپلیتیک آن

علی شرفی - دانشجوی دکتری تخصصی گروه زبان و ادبیات عربی، واحد آبادان، دانشگاه آزاد اسلامی، آبادان، ایران

صادق ابراهیمی کاوری* - استادیار گروه زبان و ادبیات عربی، واحد آبادان، دانشگاه آزاد اسلامی، آبادان، ایران

رحیمه چولانیان - استادیار گروه زبان و ادبیات عربی، واحد آبادان، دانشگاه آزاد اسلامی، آبادان، ایران

چکیده	اطلاعات مقاله
این مفهوم، قهرمان مسأله‌دار نخستین بار در سده‌ی بیستم توسط گئورگ لوکاک منتقد مجارستانی مطرح و با لوسین گلدمن منتقد رومانیایی به شیوه‌ای کاربردی قوام یافت. از نظر این دو نظریه پرداز، تقابل ساختار ادبی و اجتماعی، ادبیات را ابزار پاسخگویی به مسائل اجتماعی ساخته است. نویسنده رمان های رئالیستی، قهرمان خود را از محیط دلخواه خویش بر می‌گزیند و نماینده‌ی هموعان جامعه‌ی محل زندگی خود می‌کند. «قهرمان مسأله دار» در پی ارزش‌های کیفی و اصیل انسانی در دنیایی تباه برآمده و با انتقاد از جامعه به حاشیه رانده می‌شود. هدف مقاله حاضر که بر روش توصیفی تحلیلی استوار است بیان جهان‌نگری «قهرمان مسأله دار» در رمان «الثلیج یأتی من النافذة» اثر حنا می‌نّه و عوامل مؤثر در آفرینش این نوع قهرمان است؛ از آنجا که پرداختن به داستان از بُعد جامعه‌شناسی و با رویکرد تبیین مسائلی همچون «قهرمان مسأله دار» یکی از انواع نقد بینارشته‌ای تلقی می‌شود، پژوهش در آثار حنا می‌نّه را که تاکنون از این منظر مورد واکاوی قرار نگرفته است، ضروری می‌سازد. دستاورد این مقاله حاکی از آن است که فیاض، با شاخصه‌هایی مانند تلاش برای اصلاح مفاسد اجتماعی، احیای ارزش‌های راستین به عنوان یک «قهرمان مسأله دار» به طرز بارزی جلوه‌گری می‌کند. سعی «قهرمان مسأله دار» برای احیای ارزش‌های تباه شده‌ی جامعه چون ایستادگی در برابر توطئه‌های دشمنان بی نتیجه می‌ماند، و با قرار گرفتن در حاشیه جامعه محکوم به شکست می‌شود.	شماره صفحات: ۳۹۴-۳۸۱ از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید واژه‌های کلیدی: حنا می‌نّه، الثلیج یأتی من النافذة، ساختارگرایی تکوینی، گلدمن، قهرمان مسأله دار.

استناد: شرفی، علی؛ ابراهیمی کاوری، صادق؛ چولانیان، رحیمه. (۱۴۰۲). جهان‌نگری و قهرمان مسأله دار در رمان «الثلیج یأتی من النافذة» از منظر ساختارگرایی لوسین گلدمن و تبیین ابعاد ژئوپلیتیک آن. فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ۱۳(۵۱)، صص ۳۸۱-۳۹۴.

DOI: 10.22034/JGEOQ. 2023.285289.3069

DOR: 20.1001.1.22286462.1402.13.51.15.7

* نویسنده مسئول: صادق ابراهیمی کاوری، پست الکترونیکی: Ebrahimi.kavari2006@gmail.com

مقدمه

رویکرد جامعه شناختی به عنوان یکی از رویکردهای جدید نقد آثار ادبی در نقطه مقابل دیدگاههای رایجی قرار می‌گیرد که به آگاهی فردی یا ضمیر ناخودآگاه نویسنده می‌پردازند. این رویکرد با واکاوی تعامل میان محیط اجتماعی نویسنده و آثار ادبی او، به بازنمایی نشانه‌هایی از خاستگاه اجتماعی اثر می‌پردازد. یکی از مفاهیم نورس جوامع سرمایه داری «قهرمان مسأله دار» است که از سده‌ی گذشته توسط گئورگ لوکاج مطرح و با لوسین گلدمن قوام یافت. از نظر این دو منتقد، روابط دوسویه‌ی ساختار ادبی و اجتماعی، از ادبیات، ابزاری مهم برای پاسخگویی به مسائل اجتماعی ساخته است. در رمان‌های رئالیستی جوامع سرمایه داری برخی اشخاص به سبب التزام به موازین حقیقی، مسأله دار خوانده می‌شوند. قهرمان این نوع رمان‌ها از عامه‌ی مردم گزینش شده و نماینده‌ی هموعان جامعه‌ی محل زندگی خود به شمار می‌روند که در پی جستجوی ارزش‌های اصیل انسانی در دنیایی تباه بر آمده و به انتقاد از جامعه می‌پردازند و پس از آن به حاشیه رانده می‌شوند.

اندیشه‌ی این قهرمانان کشف معماهاست و تلاش برای دیگرگونه بودن دغدغه‌ی آنهاست. ایشان مبارزه را تنها راه بهبود شرایط زندگی آدم‌های پیرامونشان می‌دانند و از آنجا که معیار مشترکی میان ذهنیت ایشان و جامعه‌ی تباه حاکم وجود ندارد، جسارت آن‌ها نیز محکوم به شکست می‌شود (زافا، ۱۳۸۶: ۱۷۳).

حنا می‌نّه در سال ۱۹۲۴ در منطقه اسکندرون متولد شد. حنا می‌نّه فعالیت‌های سیاسی و ادبی خود را از روزنامه‌نگاری آغاز کرد، سپس وارد عرصه داستان‌نویسی شد. در این بین، بارها زندانی شد و سال‌ها هم در تبعید و آوارگی زندگی کرد (النبلسی، ۱۹۹۲: ۴۲۰). از مهم‌ترین موضوعات این نویسنده می‌توان به خفقان و استبداد داخلی، گسترش تفکر سرمایه داری، بی‌عدالتی‌های موجود در ساختار حکومت‌های خودکامه و... اشاره نمود.

یکی از مهم‌ترین آثار حنا می‌نّه در این زمینه رمان «الثلج یأتی من النافذه» است که با توجه به محتوای آن از قابلیت انطباق با نظریه گلدمن، در طرح «قهرمان مسأله دار» برخوردار است. این رمان سرگذشت شخصیت اخلاق مدار و متعهد فیاض است، که پس از تحمّل شرایطی چون زندان، تعقیب و گریز، آوارگی در کشور لبنان و تجربه کردن حرفه‌های مختلف به صورت ناشناس به منظور امرار معاش، به حاشیه جامعه رانده می‌شود. این پژوهش، در صدد است تا جایگاه «قهرمان مسأله دار» را در این رمان «الثلج یأتی من النافذه» مورد بررسی قرار داده، پاسخگوی سؤالات زیر باشد:

۱- حنا می‌نّه به عنوان نماینده رمان نویسان ادبیات معاصر عرب در رمان «الثلج یأتی من النافذه» از طریق «قهرمان مسأله دار» چه مسائلی را دنبال می‌کند؟

۲- رغبت نسل جدید برای رهایی از تفکر سلفی در چه محورهایی از سوی قهرمان نمایان شده است؟

پیشینه پژوهش

موضوع «قهرمان مسأله دار» به عنوان یکی از موضوعات جامعه شناختی و نقدهای بینارشته‌ای، که واکاوی آن‌ها فهم بهتری از جامعه فراروی مخاطب ترسیم می‌نماید؛ مورد بی‌مهری پژوهشگران واقع شده و پژوهش‌های مختصری در این زمینه به انجام رسیده که در ذیل به مهمترین آن‌ها اشاره می‌شود:

مقاله «جهان نگری و قهرمان مسأله دار در رمان «القوس والفراشه» از منظر ساختارگرایی تکوینی»، نوشته هومن ناظمیان و زهرا نیک زاد شهریور (۲۰۲۱)، مجله‌ی الجمعیه‌ی الایرانیة للغة العربیة وآدابها، شماره ۵۹، صص ۱۰۹-۱۲۸. سرخورده شدن قهرمان مسأله دار داستان مذکور به دلیل پیوستن فرزندش به القاعده و مرگ انتحاری او و رنگ باختن ارزش‌های جامعه مراکش از نتایج پژوهش مذکور است.

مقاله‌ی «قهرمان مسأله دار» در رمان «اللص والکلاب» اثر نجیب محفوظ، نوشته‌ی امید ایزانلو (۱۳۹۵)، انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی، شماره ۴۱. مهم‌ترین یافته‌های این مقاله بیانگر آن است که سعید مهران، با قربانی شدن توسط جامعه عصر خویش و ناکامی در اصلاح جامعه، ناگزیر شکست را می‌پذیرد.

درباره‌ی رمان «الثلج یأتی من النافذه» چند پژوهش به انجام رسیده است که در ذیل به مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌شود.

«دراسة تحليلية لرواية الثلج يأتي من النافذة»، نوشته محمد هادی مرادی و محسن خوش قامت (۱۳۹۱ش)، مجله إضاءات نقدیة، سال ۲، شماره ۸، صص ۱۱۵-۱۳۱. از مهم‌ترین نتایج این پژوهش می‌توان به نگرش رمزگونه نویسنده رمان به پنجره و نقش آن در رمان اشاره کرد.

«البُعد السياسي والاجتماعي في رواية الثلج يأتي من النافذة لحنا مي‌نۀ»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته‌ی زبان و ادبیات عرب، نوشته ریمۀ ریماش (۲۰۱۴م)، جامعۀ العربی بن مهیدی أم البواقي، الجمهوریة الديمقراطية الشعبیة. از مهم‌ترین یافته‌های پژوهش مذکور این است که غربت به دلیل مواجه ساختن انسان با بسیاری از مشکلات جوامع انسانی، خود را به رمان یاد شده تحمیل نموده است.

پژوهش حاضر، از آن جهت که جهان‌نگری «قهرمان مسأله دار» حنا می‌نۀ را با بیانی که جنبه‌ی ادبی آن برجسته‌ی جامعه شناسی غلبه دارد با «قهرمان مسأله دار» در آراء گلدمن تطبیق می‌دهد، کاری جدید به شمار می‌رود.

مبانی نظری

«قهرمان مسأله دار» از دیدگاه گلدمن

گلدمن عنایت ویژه‌ای به محتوای آثار ادبی دارد و نظریه‌ی ساخت‌گرایی تکوینی او متکی بر ویژگی جمعی آفرینش ادبی است، به گونه‌ای که تشخیص این امر از طریق انسجام ساخت‌های آفرینش ادبی با ساخت‌های ذهنی گروه اجتماعی امکان‌پذیر می‌شود. برای به کارگیری روش ساخت‌گرایی لوسین گلدمن باید سه مقوله‌ی جهان‌بینی نویسنده و طبقه‌ی اجتماعی او، ساختار متن و ساخت اجتماعی را مد نظر قرار داد. پس از آن آثار ادبی نویسنده باید با ساختارهای بنیادین واقعیت اجتماعی و تاریخی مرتبط شوند. گلدمن معیارهایی را نیز برای روش خود بر می‌گزیند که همه‌ی آن‌ها بر خصلت جمعی آفرینش ادبی در ارتباط با ساختارهای اجتماعی تأکید دارند (گلدمن، ۱۳۷۷: ۳۱۵).

گلدمن با مطالعه‌ی کتاب «نظریه‌ی رمان» گئورگ لوکاچ دریافت که میان ساختار کلاسیک رمان و ساختار مبادله در اقتصاد آزاد پیوندی عمیق استوار است؛ زیرا از نظر لوکاچ، رمان، سرگذشت «قهرمان مسأله دار» آن است که در جهانی تباہ به جستجوی ارزش‌های راستین پردازد (گلدمن، ۱۹۸۷: ۶۶). همچنین لوکاچ معتقد بود جهان‌کلیتی از هم پاشیده دارد که ارزش‌های کیفی میان آن و قهرمان، جدایی افکنده و در نهایت، قهرمان سرنوشتی تباہ دارد (پرسش، ۲: ۱۳۸۸). سایر شخصیت‌ها نیز در کنار «قهرمان مسأله دار» موجودیت می‌یابند و حضور آنان در گرو حضور قهرمان است. در واقع قهرمان، نقطه تلاقی نیروهای متضاد اجتماعی است که لوکاچ از آن یاد کرده است. شخصیتی که تمام ابعاد متضاد متبلور یافته در قالب شخصیت‌های رمان، پیرامون محور او می‌گردند و اینگونه است که فضای داستان را به جهانی متضاد مبدل می‌سازد (لوکاس، ۱۳۷۹: ۵۷).

گلدمن در نهایت با بهره‌گیری از بحث همخوانی ساختارهای اثر ادبی و ساختارهای ذهنی گروه اجتماعی، نظریه همخوانی انواع رمان با مراحل تکامل سرمایه را ارائه داد. نخستین مرحله، با «قهرمان مسأله دار» همراه است. دومین مرحله، با حذف «قهرمان مسأله دار» متمایز می‌شود و سومین مرحله، به دوره‌ی محو قهرمان در رمان نو معروف است. ویژگی‌هایی که گلدمن برای شخصیت مسأله دار نیز بر می‌شمرد، عبارتند از: گرایش به ارزش‌های کیفی در جامعه‌ی مصرفی و مبادله‌ای؛ انتقاد از جامعه و مخالفت با آن؛ قرار گرفتن در حاشیه جامعه (گلدمن، ۱۳۷۱: ۱۲۹-۱۷۹). از ویژگی‌های مطرح شده برای «قهرمان مسأله دار» توسط لوکاچ و گلدمن اینگونه می‌توان برداشت کرد که جامعه سرمایه داری «قهرمان مسأله دار» را در برابر مسائلی حل نشدنی قرار داده، و از وی مخالف، منتقد و معترض ساخته و با جدایی افکندن میان او و جامعه، وی را به حاشیه جامعه منتقل می‌کند.

معرفی اجمالی نویسنده و رمان

حنا می‌نۀ در سال ۱۹۲۴ در منطقه اسکندرون متولد شد. در دوازده سالگی به دلیل اوضاع بد اقتصادی ترک تحصیل کرد. از همان نوجوانی وارد فعالیت‌های سیاسی شد. وی شغل‌های متفاوتی را تجربه کرد. در این بین، بارها زندانی شد و سال‌ها هم در تبعید و آوارگی زندگی کرد (النابلسی، ۱۹۹۲: ۴۲۰). حنا می‌نۀ فعالیت‌های سیاسی و ادبی خود را از روزنامه‌نگاری آغاز کرد، سپس وارد عرصه‌ی داستان‌نویسی شد. از مشهورترین رمان‌ها و آثار ادبی وی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: چراغ‌های آبی^۱، عروس

موج سیاه^۲، بادبان و طوفان^۳، مردی که از خود متنفر است^۴، گرگ سیاه^۵، پایان یک مرد شجاع^۶، برف از پنجره می آید^۷، بقایای تصاویر^۸، باتلاق^۹ و غیره.

«الثلج يأتي من النافذة» رمان سوم حنا می نه است. این داستان نشان دهنده زندگی حقیقی نویسنده در لبنان است، زمانی که خود او هم به علت مبارزاتش از سوی حکومت دیکتاتوری تحت تعقیب بود. فیاض، شخصیت محوری داستان، در برخی از خصوصیات با حنا می نه مشترک است (الباردی، ۱۹۹۳: ۶۹). موضوع اصلی این داستان زندگی مبارزی سیاسی به نام فیاض است که به دلیل افکار انقلابی تحت تعقیب قرار می گیرد و از سوریه به بیروت می گریزد. در این شهر به منزل دوست قدیم خود، خلیل می رود و در آنجا مدتی به عنوان کارگر با هویتی جعلی مشغول به کار می شود و پس از آنکه در مبارزه با مفاسد اجتماعی و سیاسی ناکام می ماند به منزل خلیل باز می گردد و پس از مشورت با خلیل برای مدتی در منزل جوزف سکونت می گزیند. او دچار چالش فکری می شود که آیا می تواند مبارزه اش را فقط در حد نوشتن ادامه بدهد. او در این راه ناگزیر دست به کارهایی می زند که هرگز تجربه نکرده است و در نهایت مجموعه ای از عوامل دست به دست هم می دهند تا او در زیرزمینی در خارج از شهر پنهان شود؛ اما بعد از یک سال به همراه دستگاه چاپی که برای تکثیر اعلامیه های انقلاب از آن استفاده می کرد، دستگیر می شود و بعد از تحولاتی که در شخصیت و زندگی وی رخ می دهد، تصمیم می گیرد به وطن بازگردد (ناظمیان و لطیفی، ۱۳۹۲: ۱۰۲).

قهرمان مسأله دار در رمان «الثلج يأتي من النافذة»

این رمان با توصیف شرایط اجتماعی و سیاسی جامعه ی سوریه و لبنان در دهه ی پنجاه سده ی پیشین و حکومت ژنرال های دیکتاتور پس از خروج فرانسه از این کشورها و به سبب انطباق آن با شاخصه های رئالیسم در شمار رمان های رئالیسم انتقادی و سوسیالیستی قرار می گیرد. فیاض قهرمان مسأله دار این رمان و نماینده ی افراد همفکر جامعه ی خود نوعی پختگی مردانه را تجربه کرده و به سبب وجود میانجی های تباہ کننده ناکام می ماند؛ ولی معیارهای جامعه خود را نیز نمی پذیرد. فیاض به اوضاع نابسامان جامعه ی خود معترض است و از شرایط اجتماعی و سیاسی حاکم بر آن انتقاد می کند. در ذیل به شاخصه های قهرمان مسأله دار در این رمان پرداخته و برای هر شاخصه، شواهدی همراه با تحلیل ارائه می شود.

تلاش برای اصلاح مفاسد اجتماعی

در نتیجه ی روی گردانی مردم از شعر، جامعه در کانون توجه رئالیست ها قرار گرفت، به طوری که هر آنچه در مقابل دیدگان نویسنده رخ می دهد سوژه او برای نوشتن می شود و پابندی به ساختار روایی رمان واقع گرا، موفقیت نویسنده رئالیست را به ارمان می آورد. در ساختار روایی، توصیف و شخصیت پردازی رئالیستی، تحلیلی ساختار یک اثر واقع گرا را در بر می گیرد؛ اما نه به معنای توصیف ناتورالیستی که هیچ پویایی در آن وجود ندارد، بلکه ارائه تصویری رئالیستی که ترسیم گر تاریخ دوره خود بوده و از مشکلات پیش روی جامعه خود پرده بر می دارد (ایزنلو و عبداللهی، ۱۳۹۲: ۲۶). بازتاب صریح مفاهیم اجتماعی در اثر، در دیدگاه گلدمن نوعی ضعف تلقی می شود، به عقیده ی وی، نویسنده ی ماهر و توانا واقعیت را همانگونه که هست، منعکس نمی سازد، بلکه در بسیاری از مواقع به طور ناخودآگاه به انعکاس مفاهیم یاد شده می پردازد (گلدمن، ۱۳۸۱: ۱۹۱). نقد جامعه شناختی ادبیات از شیوه های نوین نقد ادبی مطرح شده در قرن نوزدهم میلادی است. در این شیوه نقد، ساختار و محتوای اثر ادبی و ارتباط آن با شرایط محیط اجتماعی و سیاسی، جهان بینی و نگرش پدید آورنده ی اثر، و چگونگی انعکاس تصویر جامعه در جهان تخیلی و هنری او بررسی می شود (محمودی، ۱۴۰۰: ۴۵). یکی از ویژگی های «قهرمان مسأله دار»، کوشش برای اصلاح مفاسد اجتماعی است. فیاض پس از مواجهه با مفاسد مختلف اجتماعی برای اصلاح مفاسد جامعه از هیچ کوششی فروگذار نمی شود. فیاض تلاش می کند با افزایش سطح آگاهی مردم جامعه آن ها را از خواب غفلت بیدار سازد. مبارزه قهرمان مسأله دار رمان «الثلج يأتي من النافذة» با مفاسد اجتماعی در دو محور مبارزه با فساد اقتصادی و مبارزه با فساد اخلاقی نمود یافته که در ذیل به نمونه هایی از آن پرداخته می شود.

مبارزه با فساد اقتصادی

قبل از جنگ جهانی اول، سوریه و لبنان جزئی از امپراتوری عثمانی بودند. با آغاز جنگ سرنوشت کشورهایمانند سوریه و لبنان تغییر کرد؛ زیرا در اکتبر ۱۹۱۸م، ترک‌ها از سوریه بیرون رانده شدند و با مذاکراتی سرّی که میان انگلستان، فرانسه و روسیه انجام گرفت، مناطق تحت نفوذ دولت‌های اروپایی در امپراتوری عثمانی تعیین شد و سوریه و لبنان جزء سهم فرانسه قرار گرفتند (فتال، ۱۹۸۸: ۲۳۹-۲۴۰). رمان نویسان سوریه و از جمله حنا می‌نه به دوره اشغال کشور توسط فرانسه، توجهی ویژه داشتند و بیشتر از هر زمانی به مسائل این دوره پرداختند. لوکاچ «قهرمان مسأله‌دار» را پیامد جامعه سرمایه‌داری می‌داند و ساختار رمان را با ساختار اقتصادی حاکم بر جامعه تطبیق می‌دهد (لوکاچ، ۱۳۸۰: ۸۲)؛ زیرا در چنین جوامعی مردم به دنبال ثروت هستند، در نتیجه بی‌عدالتی شایع می‌شود. یکی از مفاسد اجتماعی رایج لبنان در دوران معاصر، فساد اقتصادی است که زندگی مردم را تحت الشعاع خود درآورده بود؛ زیرا سرمایه‌داران قدرت اقتصادی را به تصرف خود درآورده و جامعه را با مشکلات عدیده‌ای مواجه ساخته بودند. یکی از صحنه‌های ترسیم‌گر این نوع فساد مربوط به دوران اشتغال فیاض در یکی از رستوران‌های لبنان به نام الجبل است، که طی آن یک رستوران در نزدیکی رستوران الجبل افتتاح می‌شود:

فتح رجلٌ مطعمًا قریبًا، فاصدرت السیّدة تعلیماتھا یاغلاقیه، أصبح رجالُھا من زبائن الدائمین، یسهرون ویخلقون المشاكل من کلّ لونٍ.... وورغم جهود صاحب المَطعم لِإرضائهم كانوا یجدون أسبابًا کثیرةً للشغب والعِراک..... یأتیهم ببطحة العرقِ النّظیفِة المختومة فتستبدل ببطحة من نفس المارکة فیھا ذبابةٌ، أو یأتیهم بِطَبَقِ الطّعام فیضعون فیھ شعرةٌ. ومهما كان دفاعه فلا بدّ من تحطیم المائدة.... ولمّا تشکّی نصحوه بالتّفاهم مع السیّدة... فدفعت هذه تعویضًا مناسبًا، وصار المَطعم لھا، وصاحبه مدیرًا من قِبلها^{۱۱} (می‌نه، ۱۹۷۷: ۷۷).

بند یاد شده بیانگر فساد اقتصادی حاکم بر جامعه‌ی لبنان است؛ زیرا قدرت اقتصادی در دست عده‌ای محدود قرار گرفته و کسانی را که قصد رقابت با آن‌ها دارند، از سر راه خویش بر می‌دارند. در جای دیگری از رمان فیاض شاهد صحنه‌ی درگیری مشتری و خریدار می‌شود که در نتیجه‌ی گران فروشی و اعتراض به وجود آمده است:

«ومن سوق الناریة کان صیاح المتشاجرین قد جمع الناس، وکان الشاری یصیح؛ هذه لیست لفتی. فصاح به البائع: سد بوزک. وبدأ الضرب.... فقال فیاض وهو یتعدّ: «الغش فی کل مکان... مطعمُ الجبل لیس وحده، مطعمُ الجبل لیس وحده»^{۱۲} (همان، ۸۴). بند فوق نمایانگر اوضاع وخیم اجتماعی، سیاسی و اقتصادی لبنان پس از پایان یافتن جنگ جهانی دوم و سیطره‌ی استعمارگران بر آن‌ها است. مردم چنین جامعه‌ای جزء طبقات استثمار شده‌ی جامعه محسوب می‌شدند. در صحنه‌ی یاد شده فیاض به دلیل آنکه تحت تعقیب نیروهای حکومتی سوریه قرار دارد و با هویتی ناشناس مشغول به کار است نمی‌توانست در این صحنه‌ی درگیری دخالت کند و به یاری فرد متضرر بشتابد؛ زیرا درگیری او برابر با دستگیری توسط نیروهای امنیتی و پس از آن کشف هویت وی می‌شد.

مبارزه با فساد اخلاقی

فساد اخلاقی یکی از موارد مطرح شده در رمان «الثلج یأتی من النافذة» است که فیاض به شدت با آن مخالفت کرده و با انتقاد از نمایندگان آن انزجار خود را نسبت به این قضیه نمایان ساخته است. فیاض در طی مدت فعالیت در رستوران که به منظور غلبه بر احساس سرخوردگی در آنجا مشغول به کار شده است، با فساد اخلاقی مسئولان رستوران و مشتریان آنجا مواجه می‌شود به گونه‌ای که تشویش او بیشتر می‌شود؛ زیرا این موارد را نمونه‌ای کوچک از نمونه‌های بسیار موجود در جامعه می‌بیند. فیاض در طی یک مکالمه‌ای که با می‌تر سرآشپز رستوران دارد از فساد موجود در رستوران باخبر می‌شود:

وقال له فی مناسبةً أخرى: نحن لا نهتمّ هنا بالزبائن الذین یتناولون وجباتهم علی طریقه السیاح العجائز... زبوننا المفضل هو الذی ینزل إلی التّحت أو یطلع إلی الفوق.

تحت و فوق؟ إذن المَطعم لا قیمة له... المَطعم لیس إلّا واجهةً جمیلةً ومثيرةً للشهیة، وهی من النظافة بحیث لا تعطی العابر أیه شکوک عن أدرانها الداخلیة^{۱۳} (همان، ۶۵)

در صحنه‌ی یاد شده اگرچه حضور فیاض در جامعه به عنوان یک کارگر ساده در رستوران به منزله‌ی نوعی پیروزی پس از خروج از گوشه نشینی به حساب می‌آید؛ اما در واقع از آنجا که در مواجهه با چنین وقایع دردناکی در اقدام و عمل محدودیت بسیار داشت، روحیه‌ی مبارزه جویانه‌ی وی سخت متألّم می‌شد و به حاشیه جامعه رانده می‌شد. در بخش دیگری از رمان و در ادامه‌ی گفتگوی فیاض و می‌تر از وجود مشتریان قمارباز در طبقه پائین و زناکاران در طبقه بالای رستوران سخن به میان می‌آید:

«كانت المقمرة في الطابق السفلي والبنات في الطابق العلوي وكان الأغنياء من أصحاب الإقطاع ورأس المال ومالكي البترول ينزلون إلى التحت ويطلعون إلى فوق... وكثيراً ما كان أحدهم يدخل وجيوبه ملاءى، وبعد بضعة أيام يقدمون له بعض الوجبات مجاناً، بانتظار المال الذي سيسحبه أو يطلبه تلغرافياً... فإذا لم يصل، أو إذا عرّبه واحتج، صدرت الأوامر إلى الرجال فألقوه خارجاً، بنفس السهولة التي يلقى بها المطعم نفاياته آخر الليل»^{۱۳} (همان، ۶۵).

بند فوق بیانگر جامعه‌ای است که به کالا شدگی دچار شده است و برای افراد جامعه تنها با توجه به دارائیشان ارزش قائل است؛ اما چیزی که بیش از همه قلب قهرمان مسأله دار را به درد آورد گفتگوی وی با یکی از همکاران قدیمی رستوران درباره سوءاستفاده از دختران بود:

وقال له زميل قديم، وهو يشرح مزاي البضاعة التي فوق.

البنات عندنا صغيرات وجماليات... والموردون يتقيدون بهذا الشرط... وحين تدخل البنت يعاملونها كالزهره... توضع في أفضل إناء... ولكن حين تدبّل...؟ هنا لا يبقون زهوراً ذابلاً...^{۱۴} (همان، ۷۶).

بند مذکور نشانگر جامعه‌ای غرق شده در فساد اخلاقی است که از دختران نوجوان به عنوان ابزاری برای کسب درآمد و قدرت استفاده می‌کند و افزون بر اشاعه‌ی فساد و انحراف اخلاقی در جامعه باعث نابودی خانواده‌ها و از هم پاشیدگی آن‌ها می‌شود.

احیای ارزش‌های راستین

عدم ایستادگی در برابر توطئه‌های دشمنان و دست نشاندگان آنان یکی از پربسامدترین ارزش‌های از دست رفته جامعه سوریه است که به طرز چشمگیری در رمان «الثلج يأتي من النافذة» جلوه نمایی می‌کند. فیاض به عنوان «قهرمان مسأله دار» این رمان با یک فرار هدفدار سعی می‌کند راهی جدید برای مبارزه باز کند فراری که در نقطه مقابل فرار اجباری قرار می‌گیرد. در فرار هدفدار که ممکن است در داخل کشور و یا خارج آن در چارچوب مبارزه مستمر صورت گیرد، شخص مبارز به دنبال کسب درآمد و یا دستیابی به امتیازات شخصی نیست که در میهنش نتوانسته به آن دست پیدا کند (النبلسی، ۱۹۹۲: ۴۵۶). فرار هدفدار فیاض برای ادامه مبارزه از طریق قلم است:

«سأبعثُ بمقالاتٍ للصُّحفِ بتوقيعٍ مستعارٍ... فيا إخواني هناك أنا معكم، بفكري معكم، بقلبي وروحي معكم، وإنني لأمنحكم حُبِّي، وهو كُلُّ ما أملكُ في الوقتِ الحاضرِ»^{۱۵} (می‌نه، ۱۹۷۷: ۸۶).

بندهای فوق حاکی از همدلی فیاض با برادران مسلمان خود در سوریه است به گونه‌ای که به مبارزه‌های خود در لبنان از طریق نویسندگی و انتشار مقالاتی با هدف کشف دسیسه‌های دشمنان و بیگانگان و ارسال آن‌ها برای دوستانش به منظور تقویت روحیه‌ی آنان ادامه می‌دهد و در این مسیر هر نوع سختی را به جان می‌خرد. در بخش دیگری از رمان، نویسنده از زبان فیاض به ذکر پاره‌ای از مشکلات و سختی‌ها می‌پردازد؛ اما فیاض به عنوان یک مرکز ثقل و به عنوان یک پایگاه و محور اساسی به یارانش در زمینه پایداری در برابر دسیسه‌های دشمن روحیه می‌دهد:

بلال! بلال! يا مارد الايمان في وجه أقزام الجاهليّة، يا حسن الخراط، يا حارس دمشق، غورو جلا عن دمشق، وجنكيز خان ذكرى كئيبة وملعونّة. نحنُ وهم، وهم يحكمون الآن، الرجعيون يحكمون الآن، ولَسَوْفَ يَنْتَهِي حُكْمُهُمْ يَوْمًا (...)، ولأجل ذلك علينا أن نعمل، ولأجل ذلك على أن نُكْتَبَ^{۱۶} (همان، ۱۲۱).

بند فوق نشان‌دهنده بُعد دیگر ایستادگی قهرمان مسأله دار در برابر دسیسه‌های دشمن است به طوری که نه تنها خود قهرمان بر ایستادگی مداومت می‌بخشد، بلکه هموطنان به ویژه یاران نزدیک و صمیمی خویش را با دادن القابی دال بر شجاعت

برای پایداری در برابر دشمن تا لحظه خروج آن‌ها از کشور تشویق می‌کند. وی به عنوان فردی معتقد به باورهای مارکسیستی تصمیم می‌گیرد برای درک بهتر طبقه ضعیف از جله فقرا و کارگران وارد تجربه عملی شود. به همین دلیل کارهایی همچون کارگری در رستوران، ساختمان نیمه کاره و کارگاه می‌خسازی را تجربه می‌کند و در طول این مدت بارها احساس حقارت می‌کند و متحمل خانه به دوشی و آوارگی می‌شود، تا آنجا که چندین شب را بدون سرپناه سپری می‌کند و به سگ‌هایی که دارای لانه بودند حسادت می‌کند

در حاشیه قرار گرفتن «قهرمان مسأله دار»

قهرمان رمان بر خلاف قهرمان حماسه، فرد است، و هیچ شباهتی به قهرمان حماسه ندارد؛ زیرا فاقد نیروی اسطوره‌ای است و عوامل دیگر داستان برای پیروز گردانیدن او با یکدیگر همکاری نمی‌کنند. فیاض قهرمان رمان فردی برخاسته از دل جامعه است؛ اما نماینده‌ی طیف گسترده‌ای از اعضای جامعه‌ی خویش است. گلدمن در این زمینه می‌گوید: برای پی بردن به معنای ژرف اثر که گاهی برای خالق اثر نیز چندان آگاهانه نیست، باید آن اثر را با توجه به تحولات تاریخی جامعه سنجید و آن را به حیات اجتماعی مرتبط ساخت (گلدمن، ۱۳۸۱: ۱۹۴). گلدمن درباره سرانجام «قهرمان مسأله دار» می‌نویسد: قهرمانان مسأله دار، اگرچه به هریک از اعضای جامعه خود، روحیه‌ی امید به زندگی را هدیه می‌دهند؛ اما سرانجام آنان چیزی جز شکست و مرگ نیست (گلدمن، ۱۳۷۱: ۱۸۹). در ذیل به نمونه‌هایی از رمان یاد شده پرداخته می‌شود که بیانگر در حاشیه جامعه قرار گرفتن فیاض هستند.

حنا می‌نهد اوج به حاشیه کشیده شدن «قهرمان مسأله دار» را پس از مهاجرت به لبنان ترسیم می‌کند، این در حالی است که وی پیش از این بارها به لبنان و کشورهای دیگر سفر کرده بود؛ اما به این اندازه از غربت و آوارگی نرسیده بود: «سَبَقَ لَهُ أَنْ زَارَ لُبْنَانَ، وَزَارَ بِلْدَانًا أُبْعَدَ، لَكِنَّهُ لَمْ يَحْسُ بِالْغُرْبَةِ بِهَذَا الشَّكْلِ.....»^{۱۷} (می‌نهد، ۱۹۷۷: ۱۶).

بند یاد شده بیانگر شدت آوارگی «قهرمان مسأله دار» در غربت است که در میان انبوه مشکلات یک‌ه‌ه‌ها است. پس از گذشت چند روز از اقامت فیاض در خانه‌ی دوستش خلیل، نوعی سرخوردگی را احساس می‌کند و از اینکه سربار دیگران شده و باید ته مانده‌ی غذای دیگران را بخورد احساس ناامیدی و شکست می‌کند:

«كَانَ يَتَأَلَّمُ بِصَمْتٍ وَعَجْزٍ وَشَعُورٍ بِالْخَبِيْثَةِ، يَذْكُرُ إِخْوَانَهُ الَّذِينَ فِي السَّجْنِ وَالَّذِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْخَفَاءِ»^{۱۸} (همان، ۳۶).

بند فوق بیانگر آن است که تماس جهان خارجی با ایده‌های فیاض به عنوان «قهرمان مسأله دار» قطع شده و غیرقابل تحقق می‌گردند. ایده‌های او به ایده‌آل‌هایی تغییر می‌کنند که توانایی تحقق آن‌ها را ندارد، بنابراین، طبق گفته‌ی لوکاچ خود «قهرمان مسأله دار» به هدف خویش تبدیل می‌شود تا زندگی‌اش را به یک زندگی راستین تبدیل کند (لوکاچ، ۱۳۸۰: ۷۰).

فیاض برای بهبود اوضاع خویش و تداوم ایستادگی و مقاومتش در برابر دشمنان و دسیسه‌های آنان تصمیم می‌گیرد که خانه‌ی خلیل را به قصد یافتن کار ترک کند تا بتواند در جای دیگری به مبارزات خویش ادامه دهد:

«أَنَا لَا أَسْتَطِيعُ الْبَقَاءَ حَيْثُ كَسِيحًا أَكْثَرَ مِمَّا فَعَلْتُ عَلَى أَنْ أَعْمَلَ... الْغُرْبَةُ أَقْسَى مِنَ السَّجْنِ وَأَقْسَى مِنْهُمَا الْبَقَاءُ فِي بَيْتٍ مَكْشُوفٍ كَهَذَا. لَا يَسْتَطِيعُ فِيهِ حَتَّى الذَّهَابُ إِلَى الْمَرَحِاضِ نَهَارًا وَلَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَكْتُبَ...»^{۱۹} (همان، ۳۸-۳۹).

با دقت در بند شعری فوق می‌توان دریافت که فیاض پس از عبور از مراحل تعقیب و گریز نیروهای دشمن و تجربه زندگی چند روزه در خانه‌ی دوست خود و دور شدن از یاران و عزیزان و رویارویی با مشکلات غربت به انسانی درمانده تبدیل شد که راه نجات از چنین وضعیت اسفناکی را در شاغل شدن جستجو می‌کند.

فیاض در بخش دیگری از رمان که مربوط به اقامت او در خانه‌ی خلیل است دنیا را به روی خود تنگ می‌بیند و دلش به شدت از غربت و مشکلات حاصل از آن به درد می‌آید، می‌گوید:

«سَابَقِي بَيْنَ هَذِهِ الْجِدَارِ، أَدُورُ فِيهَا كَحَيَوَانٍ فِي قَفْصٍ. لِمَاذَا خُلِقْتُ حَسَّاسًا إِلَى هَذَا الْحَدِّ؟ يَا نِعْمَةَ الْبِلَادَةِ اِهْبْطِي عَلَيَّ، وَيَا صَبْرَ خَلِيلٍ، يَا صَبْرَ مَعْلَمِي الَّذِي فَتَحَ عَلَى الْحَقِيقَةِ وَالشَّقَاءِ...»^{۲۰} (همان، ۴۰).

بند مذکور یکی از بهترین صحنه‌های ترسیم‌کننده انزوای «قهرمان مسأله دار» است. در این صحنه فیاض با قرار گرفتن در میان چهار دیواری احساس پوچی می‌کند. وی در این صحنه خود را به حیوانی تشبیه می‌کند که در قفس گرفتار شده است.

فیاض از اینکه تا این حد نسبت به مسائلی مانند پناه آوردن به دوستان نزدیک خویش و احساس سرخوردگی حسّاس است. آرزوی داشتن نعمت بی خیالی می‌کند تا مانند سایر مردم زندگی بی دغدغه‌ای داشته باشد.

در جای دیگری از رمان فیاض پس از رها کردن کار در رستوران و بازگشت دوباره به خانه‌ی دوست صمیمی‌اش خلیل با صحنه‌ای عجیبی مواجه می‌شود. در یکی از همان روزها خلیل از محل کارش با روزنامه‌ای به خانه به خانه باز می‌گردد که در آن یکی از مقالات فیاض را با نام مستعار منتشر کرده است. فیاض بلافاصله شروع به خواندن آن می‌کند و به خاطر مشاهده حذفیات برخی از قسمت‌های مقاله‌اش سخت اندوهناک می‌شود، این در حالی است که خلیل به جای همدردی کردن با او، حذف شدن چند جمله حماسی را اتفاقی بی اهمیت جلوه می‌دهد:

ظَلَّ يَنْتَجِبُ وَلَا دُمُوعَ، وَكِيَانُهُ يَهْتَزُّ لِقَرَطِ تَأَثُّرِهِ، . أَصْبَحَ عَلَى دَرَجَةٍ مِنَ رَهَافَةِ الْأَعْصَابِ تُهْدَدُ بِالْانْفِجَارِ فِي كُلِّ لَحْظَةٍ، وَلَا نَهْ لَا يَنْفَجِرُ، فَهُوَ يَحْسُ بُتْعَاسَةٍ أَكَلَةٍ. صَارَ خَلِيلٌ مُعَلِّمُهُ وَصَدِيقُهُ، شَخْصًا آخَرَ فِي نَظَرِهِ، لَمْ يَعُدْ قَرِيبًا وَلَا حَبِيبًا. ^{۹۵} (همان، ۹۵).

بند فوق ترسیم‌گر اوج تنهایی فیاض است. از نظر خلیل اتفاق مهمی نیفتاده و میان نوشته‌های حماسی و نوشته‌های سیاسی تفاوت بسیاری وجود دارد که این موضوع به مذاق فیاض خوش نمی‌آید از این رو فیاض به خاطر عدم حمایت خلیل از او در نگارش مقالات احساس تنهایی کرده و به حاشیه کشیده می‌شود.

تعیین سرنوشت قهرمان توسط جامعه

یکی از ویژگی‌های «قهرمان مسأله دار» این است که جامعه تعیین‌کننده‌ی سرنوشت اوست. متون این نوع داستان‌ها تا حدودی بیانگر ایدئولوژی حاکم بر جامعه هستند؛ زیرا بر اساس قوانین اجتماع پایه‌گذاری شده‌اند و ریشه فرجام آدمی را در شرایط محیطی و ویژگی‌های فردی می‌جویند، در واقع، اجتماع را در حکم موجود زنده می‌نگرند و پیش از تشریح انسان از منظر زیست‌شناسی، به مطالعه‌ی وی از منظر اجتماعی و تاریخی می‌پردازند (پرهام، ۱۳۶۰: ۶۴). در ذیل به مواردی از صحنه‌های تسلیم «قهرمان مسأله دار» در برابر سرنوشت محتوم خویش اشاره می‌شود:

«وَرَأَى فَيَاضُ الْمَدْهُوشُ وَالنَّاقِمُ، يَنْطَوِي فِي ذَاتِهِ عَلَى الشُّعُورِ بِالسُّخْطِ وَالْحِيَةِ أَمَامَ هَذَا الْفَسَادِ الدَّابِّ فِي كُلِّ مَا حَوْلَهُ: مَنْظَرُ الْمُقَامِرِ وَالْفَتَاةِ، وَصَاحِبِ الْمَطْعَمِ الْمُجَاوِرِ، وَكُلِّ الْمَشَاهِدِ الْمُثَامِلَةِ جَعَلَتْهُ يَشْعُرُ بِالْقَرْفِ وَالْعُصْبِ. أَزْدَادًا اقْتِنَاعًا أَنَّ الْفَسَادَ الَّذِي يَعْبُرُ عَنْ نَفْسِهِ بِهِذِهِ الظَّاهِرَاتِ غَدَا عَمِيقِ الْجُذُورِ حَتَّى صَارَ هُوَ الطَّبِيعَةُ، وَخِلَافَهُ الشُّذُودُ. كَانَ يَتَأَلَّمُ إِذْ يَرَى أَصْحَابَ هَذَا الْفَسَادِ وَضَحَايَاهُ عَلَى السُّوَاءِ لَا يَجِدُونَ غَرَابَةً فِيهِ، كَأَنَّمَا تَوَاضَعُوا عَلَى أَنَّ الْحَالَ لَا بَدَّ أَنْ تَكُونَ كَذَلِكَ، وَكُلَّ مَا بَقِيَ هُوَ تَطْهِيرُهَا مِنْ خِلَالِ التَّسَابِقِ لِيَكُونَ لِكُلِّ مِنْهُمْ الدُّورُ الْأَكْبَرُ وَالْمَنْفَعَةُ الْأَكْثَرُ فِي هَذَا التَّطَوُّيرِ... وَكَانَ فَيَاضٌ وَهُوَ يَتَصَوَّرُ ذَلِكَ، يَتَسَاءَلُ: «إِلَى مَتَى؟» ^{۹۶} (همان، ۱۹۷۷: ۷۷).

فیاض برای خروج از چنین فضای آلوده‌ای، افزون بر اعلام انزجار و بیزاری خود از مشاهده‌ی صحنه‌های فساد در جستجوی فضایی پاک و سالم برای استمرار مبارزات و فعالیت‌های خود در برابر دشمنان و بیگانگان است؛ اما همه طبقات جامعه را آنچنان غرق در فساد می‌یابد که امیدی به اصلاح آنان نیست. در بخش دیگری از رمان اوج ناکامی فیاض مشهود و نمایان است، آنجا که می‌گوید:

«لَا بَدَّ أَنْ أَجِدَ مَخْرَجًا... كَانَتْ بِيْرُوتُ وَاسِعَةً» ^{۹۷} (همان، ۸۰).

بند یاد شده نشان‌دهنده‌ی ناکامی فیاض در اصلاح فسادهای ظاهر شده در مسیر مبارزات او در لبنان است؛ لذا به دنبال راهی برای خروج از وضعیت بغرنج خویش می‌گردد؛ زیرا در چنین مرحله‌ای در برابر جامعه کاملاً تسلیم شده و آرزو می‌کند از آن اوضاع بدون هیچ اقدام مؤثری دور شود. فیاض با یادآوری گذشته خویش در سوریه بر تلاش‌های به ثمر ننشسته خود اندوهناک گشته و تسلیم جامعه می‌شود:

«إِنِّي أَكْتُبُ لِأَجْلِ الَّذِينَ هُنَا... الَّذِينَ يَذُوبُونَ، يَذُوبُونَ، وَيَقُولُونَ لِي: أَنْتَ تَكْتُبُ بِحِمَاسَةٍ. أَجَلُ بِحِمَاسَةٍ، أُرِيدُهَا كَلِمَاتٍ مِنْ نَارٍ، تَكْوِي، تَحْرِقُ، وَمَعَ ذَلِكَ فَهِيَ لَا تَكْوِي وَلَا تَحْرِقُ، وَلَا تُؤَدِّي إِلَى نَتِيجَةٍ» ^{۹۸} (همان، ۹۱).

فیاض با بیانی آتشین برای احیای ارزش‌های از دست رفته‌ی جامعه قلم زنی می‌کند؛ اما به دلیل عدم همراهی افراد جامعه، احساس پوچی می‌کند؛ به طوری که به دلیل عدم نتیجه بخش بودن تلاش‌های خود برای نجات وطن تسلیم جامعه می‌شود. در

جای دیگری از رمان، فیاض به دلیل عدم همدردی خلیل با وی به دلیل حذف شدن برخی از قسمت‌های مقاله‌اش توسط مجله، رنجیده خاطر می‌شود، و از اینکه صمیمی‌ترین دوستش او را اینگونه بی‌یاور رها کرده، احساس تنهایی بسیار می‌کند و با ترجیح زدن بر غربت سرنوشت خویش را به دست جامعه می‌سپارد:

«هَبَطَ اللَّيْلُ فَقَالَ فَيَاضُ: سَيَانُ أَنْ يَهْبِطَ اللَّيْلُ أَوْ يَطْلُعَ الصُّبْحُ، أَنْتَ وَالْجَدْرَانُ الْأَرْبَعَةُ، وَغَدًا تَسَافِرُ، اللَّيْلَةُ هِيَ الْأَخِيرَةُ، فَلَا تَخْرُجْ مِنْ غَرَفَتِكَ، وَلَا تَمُدَّ يَدَكَ إِلَى زَادِهِ، وَفِي الصَّبَاحِ قُلْ لَهُ: شُكْرًا، ثُمَّ الْبَرَجِ «يَا شَامُ! يَا شَامُ!» لَسَوْفَ أُقْبَلُ تَرَابِكَ يَوْمًا، وَيَا أُمِّي الْبَعِيدَةَ، سَأَضَعُ رَأْسِي عَلَى صَدْرِكَ، وَيَا إِخْوَانِي الَّذِينَ هُنَاكَ، سَأَكُونُ بَيْنَكُمْ وَمَعَكُمْ، وَذَلِكَ أَجْدَى. السَّجْنُ أَفْضَلُ مِنَ الْغُرْبَةِ»^{۲۵} (همان، ۹۷).

در بند فوق زمانه قهرمان را به تغییر مکان وادار می‌کند، از این رو فیاض مکان دیگری را برای استمرار فعالیت‌های خود جستجو می‌کند. فیاض در مونولوگ یاد شده، بعد از ناامیدی در یافتن راه حلی برای تغییر زندگی‌اش، ناگزیر با تسلیم شدن در برابر شرایط جامعه سرنوشتش به دست جامعه رقم می‌خورد.

نتیجه‌گیری

حنا می‌نهد در همه حال دغدغه جامعه را داشته و همواره درصدد بیان مشکلات آن است. حنا می‌نهد با ترسیم فیاض و در تعامل قرار گرفتن وی با شخصیت‌های ذوب شده در شرایط جامعه، تناقضات جامعه را به خوبی بازتاب داده است. حنا می‌نهد در کسوت یک فاعل جمعی و فرافردی و به عنوان نماینده اقشار مختلف اجتماع به خوبی توانسته است مشکلات جامعه لبنان را بازگو کند. جامعه‌ای که در تباهی غرق گشته و اجازه بروز هیچگونه اصلاحات اساسی را به دیگران نمی‌دهد. فیاض «قهرمان مسأله دار» رمان «الثلج يأتي من النافذة» توانست بسیاری از مسائل پیچیده این جامعه را کشف کرده و عاملان آن‌ها را رسوا سازد، اگرچه در انجام تغییرات کاملاً ناکام ماند.

فیاض برای اصلاح مفاسد اجتماعی به ویژه فساد اقتصادی و فساد اخلاقی بسیار تلاش می‌کند. افزون بر این، برای احیای ارزش‌های راستین به عنوان یک «قهرمان مسأله دار» تمام عیار جلوه‌گری می‌کند؛ اما تلاش وی برای اصلاح جامعه به سبب وجود میانجی‌های تباہ‌گر بی‌نتیجه ماند؛ ولی معیارهای جامعه خود را نیز نمی‌پذیرد. از این رو، در حاشیه جامعه قرار گرفته و سرانجام محکوم به قبول شکست می‌شود.

پی‌نوشت‌ها:

۱- المصباح الزرق

۲- عروس الموجة السوداء

۳- الشراع والعاصفة

۴- الرجل الذي يكره نفسه

۵- الذئب الأسود

۶- نهاية رجل شجاع

۷- يأتي الثلج من النافذة

۸- بقايا صور

۹- المستنقع

۱۰- ترجمه: مردی رستورانی در نزدیکی رستوران الجبل افتتاح کرد، رئیس رستوران الجبل دستور تعطیل کردن آن را صادر کرد، پس، افراد او از مشتریان همیشگی آن رستوران شدند، شب تا صبح را در آنجا سپری می‌کردند و هر نوع مشکلی را ایجاد می‌کردند.... و علی‌رغم تلاش‌های صاحب رستوران برای راضی ساختن آن‌ها، دلایل فراوانی را برای آشوب و درگیری می‌یافتند... بطری شراب تمیز و مهر و موم شده‌ای برای آنان می‌آورد پس به بطری ای از همان مارک با مگسی در داخل آن عوض می‌شد، یا ظرفی غذا برایشان می‌آورد و در آن مویی قرار می‌دادند. و دفاعش هر چه بود سرانجام میز غذاخوری را می‌شکستند... و وقتی

که از این کارشان شکایت می‌کرد به او سفارش می‌کردند که با رئیس رستوران الجبل به تفاهم برسد... و این رئیس در عوض این تفاهم، صاحب رستوران آن مرد شد و خود آن مرد مدیری از طرف او شد.

۱۱-ترجمه: و در بازار ناریه صدای جروبخت مشتری و خریدار مردم را جمع کرد. مرد خریدار فریاد می‌زد: این بسته‌ی من نیست. فروشنده بر سر او فریاد کشید: دهانت را ببند. و زد و خورد شروع شد.... فیاض در حالی که از صحنه دور می‌شد، گفت: نیرنگ در همه جا رخنه کرده است.... فقط رستوران الجبل فساد ندارد، فقط رستوران الجبل فساد ندارد.

۱۲-ترجمه: و در مناسبت دیگری به او گفت: ما به مشتریانی که برای تناول وعده‌های غذایشان به عنوان گردشگران پیر می‌آیند، اهمیت نمی‌دهیم. مشتریان ویژه ما کسانی هستند که به طبقه‌ی پایین می‌روند یا سر از طبقه بالا در می‌آورند. پایین و بالا؟ بله رستوران ارزشی ندارد.... رستوران فقط ویتروینی شیک و اشتهای برانگیز است، و آن برای نظافت و تمیزی است به طوری که شک رهگذران را نسبت به چرکی‌های درون آن بر نمی‌انگیزاند.

۱۳-ترجمه: قماربازان در طبقه پایین و دختران در طبقه بالا هستند و ثروتمندان از زمینداران و سرمایه‌داران و مالکان شرکت‌های نفتی هستند که به طبقه پایین می‌روند یا سر از طبقه بالا در می‌آورند.... و در بسیاری از موارد با جیب پر وارد می‌شوند، و پس از چند روز برخی از وعده‌های غذا را به صورت مجانی در اختیارشان می‌گذارند به این امید که مالی خارج می‌سازند یا پولی از راه تلگراف به دستشان می‌رسد و اگر به دستشان نرسد یا عربده بازی درآورند یا اعتراض کنند به کارگزاران دستور داده می‌شود که آن‌ها را از رستوران بیرون بيفکنند به همان سادگی ای که رستوران زباله‌هایش را آخر شب بیرون می‌افکند.

۱۴-ترجمه: و همکاری قدیمی به او گفت، در حالی که مزایای کالای طبقه‌ی بالا را شرح می‌داد: -دخترانی که داریم کم سن و سال و زیبا هستند.... و واردکنندگان به این شرط پایبند هستند... و هنگامی که دختر پا به این رستوران می‌گذارد با او مثل یک گل برخورد می‌شود.... و در بهترین ظرف قرار داده می‌شود... و اما هنگامی که پژمرده می‌شود... اینجا گل‌های پژمرده را نگه نمی‌دارند....

۱۵-ترجمه: برای روزنامه‌ها مقالاتی با اسم مستعار می‌فرستم.... ای برادران من که در کشورم هستید... من همراه شما هستم، با فکرم، با قلب و روحم، من عشقم را نثار شما می‌کنم، این تمام چیزی است که در حال حاضر در اختیار دارم.

۱۶-ترجمه: بلال، ای بلال! ای غول ایمان در مقابل کوتوله‌های نادان، ای حسن خراط، ای نگهبان دمشق، از دمشق دور شوید! و چنگیزخان یک یادگاری بی روح و ملعون بود. ما و آن‌ها حکومت می‌کنند، آدم‌هایی با طرز تفکر قدیمی الآن حکومت می‌کنند، و بالاخره، یک روز می‌آید که حکومتشان به پایان می‌رسد و به خاطر همین باید کاری کنیم و باید شروع کنیم به نوشتن.

۱۷-ترجمه: پیش از این او به لبنان سفر کرد، و به کشورهای دورتری نیز سفر کرد؛ اما اینگونه احساس غربت نکرد.

۱۸-ترجمه: از سکوت و ناتوانی و احساس ناامیدی رنج می‌برد، برادرانش در زندان و کسانی که مخفیانه کار می‌کنند را به یاد می‌آورد.

۱۹-ترجمه: من نمی‌توانم اسیر و چلاق بمانم بیش از آنچه انجام دادم باید اهل عمل باشم.... غربت از اسارت دردناک‌تر است و دردناک‌تر از آن‌ها ماندن در خانه‌ای چنین ناامن است. کسی در آن حتی در روز نمی‌تواند برای دستشویی بیرون رود و یا بنویسد....

۲۰-ترجمه: میان این دیوارها خواهم ماند، مانند حیوانی که در قفس است در میان آن‌ها می‌چرخم... چرا تا این اندازه حساس خلق شدم؟ ای نعمت حماقت بر من فرود آی! و ای صبر خلیل، ای صبر معلم که حقیقت و بدبختی را به رویم گشود...

۲۱-ترجمه: شروع به گریه کردن نمود اما اشکی نمی‌آمد، و چارستون بدنش از شدت تأثر میلرزید، و در بالاترین مرحله از عصبانیت رسید که هر لحظه تهدید به منفجر کردن می‌نمود؛ اما منفجر نمی‌شد، او احساس بدبختی شدیدی می‌کرد، خلیل معلم و دوست او در نظرش شخص دیگری شد، دیگر نه نزدیک بود و نه دوست.

۲۲-ترجمه: فیاض متعجب و ناراضی بود و از این همه فساد که در اطرافش وجود داشت، احساس خشم و عصبانیت می‌کرد. صحنه قمار باز و آن دختر، و صاحب رستوران مجاور همه مشابه هم هستند؛ این‌ها باعث احساس انزجار او می‌شد. به طور فزاینده‌ای متقاعد شد، فساد که خود را در این پدیده‌ها جلوه می‌دهد، چنان عمیق شده است که به طبیعت آنجا تبدیل شده است و خلاف آن به ندرت اتفاق می‌افتد. او رنج می‌برد؛ زیرا مشاهده می‌کرد که این‌ها هم برای صاحبان این فسادها و هم برای

قربانیان آن تعجب‌آور نیست، و هیچ چیز عجیبی در رفتارشان مشاهده نمی‌شود؛ انگار که اوضاع باید اینگونه باشد، و تمام آنچه باقی مانده، این است که آن‌ها برای توسعه رقابت می‌کنند تا هر کدام بزرگترین نقش و بیشترین سود را داشته باشد.... تمام این‌ها در ذهن فیاض مرور می‌شد و از خودش سؤال می‌کرد آخر تا کی؟»

۲۳-ترجمه: باید به دنبال راه خروج و گریزی باشم.... بیروت وسیع است.

۲۴-ترجمه: من برای کسانی که آنجا هستند، می‌نویسم.... پژمرده می‌شوند، ذوب می‌شوند، و به من می‌گویند: تو با اشتیاق و جدیت می‌نویسی. بله با جدیت، می‌خواهم نوشته‌هایم واژگانی آتشین باشند، داغ کند، بسوزاند؛ اما در عین حال نه داغ می‌کند و نه می‌سوزاند و نتیجه بخش نیز نیست.

۲۵-ترجمه: شب فرود آمد و فیاض گفت: فاصله فرود آمدن شب و دمیدن صبح بسیار است، تو و چار دیواری هستی، و فردا سفر می‌کنی، امشب شب آخر است، پس از اتاقت خارج نشو، و دستت را به سوی غذایش دراز نکن، و صبح به او بگو: متشکرم، ای سرزمین شام! ای سرزمین شام! خاکت را روزی را خواهم بوسید، و ای مادر دورم، سرم را بر سینه‌ات خواهم گذاشت، و ای برادرانم که آنجا هستید، میان شما و همراه شما خواهم بود، و این شایسته‌تر است. زندان بهتر از غربت است.

منابع

۱. ابادری، یوسف (۱۳۸۹)، خرد جامعه‌شناسی، تهران: طرح نو.
۲. الباردی، محمد (۱۹۹۳)، حنا می‌نه روائی الکفاح والفرح؛ چاپ اول، لبنان: دار الآداب.
۳. پرهام، سیروس (۱۳۶۰)، واقع گرا و ضد واقع گرا در ادبیات، مؤسسه انتشارات، آگاه.
۴. ریاض وتار، محمد (۱۹۹۹)، شخصیه المثقف فی الروایة العربیة السوریة؛ دمشق: اتحاد الکتاب العرب.
۵. زافا، میشل(ش)، جامعه‌شناسی ادبیات داستانی، ترجمه: نسرين پروینی، تهران: نشر سخن.
۶. فتال، هند ورفیق سکری (۱۹۸۸)، تاریخ المجتمع العربی الحديث والمعاصر؛ چاپ اول، جروس برس.
۷. گلدمن، لوسین (۱۳۷۷)، درآمدی بر جامعه‌شناسی ادبیات، مترجم: محمد جعفر پوینده، تهران: نقش جهان.
۸. (۱۳۸۱)، پیوند آفرینش ادبی با زندگی اجتماعی، مترجم: محمد جعفر پوینده، جامعه، فرهنگ، ادبیات: لوسین گلدمن، تهران: چشمه.
۹. (۱۳۷۱)، جامعه‌شناسی ادبیات، دفاع از جامعه‌شناسی رمان، مترجم: محمد جعفر پوینده، تهران: نشر هوش و ابتکار.
۱۰. لوکاج، گئورگ (۱۳۸۰)، نظریه رمان، مترجم: حسن مرتضوی، تهران: قصه.
۱۱. لوکاس، جورج بلانچار (۱۳۷۹)، نویسنده، نقد و فرهنگ، مترجم: اکبر معصوم بیگی، تهران: دیگر.
۱۲. می‌نه، حنا (۱۹۷۷)، الثلج یأتی من النافذة؛ چاپ دوم، بیروت: دار الآداب.
۱۳. النابلسی، شاکر (۱۹۹۲)، مباحث الحریة فی الروایة العربیة، چاپ اول، المؤسسة العربیة للدراسات والنشر.
۱۴. ایزانلو، امید وحسن عبداللهی (۱۳۹۲)، «واقع گراییدر داستان‌های (مدیر مدرسه) آل احمد و (زقاق المدق) نجیب محفوظ»، مجله زبان و ادبیات عربی، شماره هفتم، صص ۲۳-۴۳.
۱۵. پرستش، شهرام (۱۳۸۳)، «نظریه رمان جورج لوکاج»، کتاب ماه علوم اجتماعی، شماره ۷۸، صص ۱-۴.
۱۶. غلدمن، لوسیان (۱۹۸۷)، «مدخل إلى قضايا علم اجتماع الرواية» تعریب: محمد معتصم، المراجعة: محمد البکری، دراسات عیون المقالات، شماره ۶-۷، صص ۶۵-۸۱.
۱۷. محمودی، اعظم (۱۴۰۰)، «پست مدرنیسم ایدئولوژیک از منظر نقد جامعه‌شناختی (بررسی موردی: قصیده فضیحه الثعلب اثر ابراهیم نصرالله)»، مجله زبان و ادبیات عربی، ۱۳ (۲)، ۴۵-۶۲.
۱۸. ناظمیان، رضا و سمیه لطیفی (۱۳۹۲)، «واکاوی سیاست در رمان‌های سوریه با تکیه بر رمان «الثلج یأتی من النافذة» اثر حنا می‌نه»، فصلنامه لسان المبین، ۵ (۱۳)، ۹۶-۱۱۰.